

КИЇВСЬКЕ ПЕРШЕ КОМЕРЦІЙНЕ УЧИЛИЩЕ ТА ЙОГО БІБЛОТЕКА: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ І ПОДАЛЬША ДОЛЯ КНИГОЗБІРНИ (1896–1934)

Висвітлено історію створення, розвиток та трансформації книгозбірні Київського Першого комерційного училища (1896–1934 рр.), досліджено шляхи організації та комплектування книжкового фонду. Проаналізовано склад та зміст книгозбірні училища, що складалася з двох підрозділів – фундаментального та учнівського; визначено науково-педагогічну значимість деяких видань з дисциплін, що викладалися в училищі.

Ключові слова: Київське Перше комерційне училище, фундаментальна бібліотека, книжкові фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Актуальність дослідження полягає у висвітленні та залученні до наукового обігу складу та змісту книжкових фондів бібліотеки навчального закладу – Київського Першого комерційного училища, які нині є складовою частиною фондів Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Джерельною базою дослідження стали документи з Центрального державного історичного архіву України м. Києва (ф. 94 «Київське Перше комерційне училище»), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ф. 166 «Народний комісаріат освіти УСРР»), Архіву Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (оп. 1 «Всенародна бібліотека при Українській Академії наук (ВБУ)»), Інституту рукопису НБУВ.

Бібліотеки навчальних закладів Києва кінця XIX – початку XX ст. в достатній мірі вже досліджені, проте бібліотека Київського Першого комерційного училища досі не стала об'єктом самостійного історико-книгознавчого вивчення.

Ініціатива відкриття в Києві комерційного училища належала старості Київського купецького зібрання М. І. Чоколову. Він озвучив свою пропозицію на зборах 22 червня 1888 р., а вже 7 листопада того ж року київський купець Ф. Г. Дитятін і з ним ще 165 представників торгово-промислових кіл Києва подали М. І. Чоколову заяву, в якій запропонували

заснувати в Києві комерційне училище в ознаменування щасливого подвигу царської сім'ї при катастрофі поїзда 17 жовтня 1888 р. неподалік Харкова. Фінансування нового навчального закладу повністю брало на себе Київське купецьке зібрання, представники торговельних товариств і почесні громадяни [1, с. 3].

До комісії з розробки Статуту нового училища увійшли староста Київського купецького зібрання Н. І. Чоколов (голова) та Я. М. Бернер, М. П. Дегтерьов, І. І. Дінтер, Ф. Г. Дитятін, І. Г. Кулаковський, В. А. Рубінштейн, І. М. Терещенко, В. М. Фоломін (члени) [1, с. 5]. Трохи згодом комісія поповнилася начальником Фундуклеївської і Подільської жіночих гімназій С. С. Григор'євим, директором Технічного залізничного училища Ф. Ю. Мацоном, купцями та почесними громадянами М. Г. Берестовським, Лазарем та Львом Бродськими, Т. А. Письменним, Д. С. Марголіним, Ф. Е. Струве, Н. Т. Кнуровим, В. М. Фоломінім [1, с. 5]. На початку 1894 р. Статут Комерційного училища був направлений на розгляд до Міністерства фінансів і остаточно затверджений 13 серпня 1896 р.

На зборах Купецького зібрання 29 серпня 1896 р. були обрані перші члени Попечительської Ради Училища – керуючий Київською Казенною палатою, приват-доцент Університету св. Володимира, дійсний статський радник М. В. Самофалов (голова), староста Купецького зібрання М. І. Чоколов (заступник голови), купці та почесні спадкові громадяни Лев Бродський, Д. С. Марголін, С. С. Могілевцев, Я. М. Бернер і М. П. Дегтерьов (члени) [1, с. 13]. Передусім діяльність Попечительської Ради була спрямована на відкриття Училища, зокрема на пошук відповідної земельної ділянки для розміщення навчального закладу та спорудження власного будинку. Урочисте відкриття Училища відбулося 17 жовтня 1896 р. в орендованому на три роки приміщенні (будинок Р. І. Добржинського по вул. Великій Житомирській, 34).

У березні 1897 р. для участі в розробці проекту плану будинку для Училища були запрошені місцеві архітектори, а вже в червні Попечительська Рада ухвалила надати право на зведення будівлі архітекторові Г. П. Шлейферу (під його безпосереднім наглядом та за участю підрядника-будівельника Л. Б. Гінзбурга, а також інженера з опалювальних систем – В. В. Городецького) [1, с. 16]. 19 серпня 1897 р. було урочисто закладено будинок для Першого комерційного училища по вул. Бульварно-Кудрявській, 24. У грудні 1900 р. навчальний заклад був зданий в експлуатацію.

Навчання в ККУ почалися 6 листопада 1896 р. Спочатку в Училищі передбачалося відкрити 9 класів, розрахованих на 350 учнів, з них 7 основних та два підготовчих. Однак вимоги стрімкого економічного розвитку імперії в період промислової революції викликали необхідність відкрит-

тя паралельних класів (А й Б), і вже з 1903/4 навчального року класів стало 18, а учнів – понад 600. У перший клас Училища приймалися юнаки з 8 років, у підготовчий клас – діти не молодше 8 років і не старше 11-ти [2]. Навчальний процес тривав 9 років. По закінченню Училища випускники отримували документ, що надавав їм право вступати до вищих навчальних закладів [3].

Першим директором закладу було обрано викладача математики й фізики Києво-Подільської і Фундуклеївської жіночих гімназій, колезького асесора Олександра Єрофійовича Любанського.

Відповідно до Статуту Училища, всі навчальні предмети розподілялися на *загальноосвітні обов'язкові* (Закон Божий, арифметика, алгебра, геометричне креслення, геометрія, тригонометрія, історія, природознавство, географія, суспільствознавство, фізика й космографія, російська, німецька та французька мови) [1, с. 27], *спеціальні* (комерційна арифметика, бухгалтерія, комерційна кореспонденція, політична економія, законодавство, хімія, товарознавство з технологією, комерційна географія; каліграфія й малювання) та *необов'язкові* (декламація та музика).

Паралельно зі створенням в ККУ системи спеціальних кабінетів (географії, фізики, хімії, природничих наук), а також музею зразків товарів як навчально-допоміжних підрозділів, згідно зі Статутом, передбачалася й наявність бібліотеки. Завідування книгозбірнею, під наглядом інспектора Училища, було доручено одному з викладачів, обраному на цю посаду Педагогічним комітетом на три роки [4].

Згідно з навчальними планами проводилося й комплектування бібліотеки навчального закладу. Шляхи поповнення бібліотек були традиційними – купівля за рекомендаціями викладачів, передплата, книгообмін, дарування. Також Педагогічний комітет ККУ звертався до різних видавництв, книгарень, навчальних закладів та інших установ із проханням надсилати до новоствореного Училища необхідну літературу для організації навчального процесу. Зокрема, запити були спрямовані до навчального відділу Міністерства торгівлі та промисловості, видавничої контори «Брокгауз и Ефрон», «Книжная торговля» І. І. Базлова, до книгарні М. Я. Оглобліна, картографічного закладу О. Ільїна, Олександрійського лицю, Московського комерційного училища, Києво-Печерської гімназії тощо [5]. Так, згідно з документами з Держархіву м. Києва, директор Училища Петро Миколайович Кузнецький дякував численним дарувальникам і меценатам, які опікувалися долею молодого навчального закладу та його бібліотекою. Серед них були, зокрема, І. А. Бунге, К. Л. Каменська, Ю. Н. Семекевич та Н. Г. Побединський, установи – Департамент землеробства, Міністерство фінансів, Військове міністерство, Міністерство шляхів сполучення та ін. [6].

Бібліотека Училища складалася з двох відділів: фундаментального та учнівського. На кінець 1898 і початок 1899 навчального року в фундаментальній бібліотеці значилося 1050 назв літератури (1818 т.), 18 брошур і 51 назва періодичних видань (361 т.). Учнівська бібліотека нараховувала 1134 назви книжок (1492 т.), 69 назв періодичних видань (195 т.). Усього в бібліотечних фондах Училища налічувалося 2184 назви літератури (3310 т.), 18 брошур, 120 назв періодичних видань (556 т.) [7].

На 1903/4 навчальний рік фундаментальна бібліотека нараховувала 6910 книжок, з них 1943 (3334 т.) – російською мовою і 709 (915 т.) – іноземними мовами. Учнівська бібліотека мала 2445 назв (3267 т.), з них 492 (604 т.) – іноземної літератури [8].

На 1912 р. фундаментальна бібліотека нараховувала 4222 назви (6725 т.), з них російською мовою 3374 (5545 т.) та іноземними мовами 848 (1180 т.). Учнівська бібліотека включала 3385 назв (5060 т.) російською мовою й 633 (916 т.) – іноземними мовами, усього – 4218 назв (5976 т.) Разом у бібліотечному фонді Училища налічувалося 8440 назв літератури (12701 т.) на суму 19223 руб. 60 коп. (у вартість фонду бібліотеки Училища не входила вартість оправи, яка складала приблизно 20 % вартості книг).

Упродовж 1912 р. фундаментальна бібліотека поповнилася 448 назвами (714 т.), учнівська – 1523 (1802 т.). На 1913 р. фундаментальна бібліотека нараховувала 4634 назви (7403 т.), учнівська – 5240 (7011 т.), разом 9874 назви (14414 т.) [9, с. 58] На 1 січня 1916 р. у фундаментальній бібліотеці книг російською мовою було 4547 назв (7315 т.), іноземними мовами – 954 (1323 т.). В учнівській бібліотеці було книг російською мовою 4832 назви (7159 т.), іноземними мовами – 633 (916 т.). Усього в бібліотеках Училища налічувалося 10966 назв (16713 т.) літератури як російською, так і іноземними мовами [10]. Наведені статистичні показники постійного збільшення книжкового фонду Училища свідчать про значну популярність молодого навчального закладу серед абітурієнтів.

Відповідно до директив Навчального відділу Міністерства фінансів від 4 квітня 1903 р., начальник відділу І. О. Анопов звернувся до керівників комерційних навчальних закладів відомства Міністерства фінансів з рекомендаціями щодо організації комплектування їхніх бібліотек. Педагогічні комітети повинні були відбирати підручники й посібники загальноосвітніх предметів з числа схвалених Міністерством народної освіти та Духовним відомством, а по спеціальним предметам та іноземним мовам – зі схвалених Навчальним комітетом Міністерства фінансів. Придбання літератури, що не одержала відповідного схвалення, могло здійснюватися лише з дозволу Навчального відділу Міністерства. Що ж стосується організації фундаментальної та учнівської бібліотек, то необхідно було пильно

стежити за тим, щоб література з фундаментальної бібліотеки не змішувалася з фондом учнівської, для чого треба було організувати окремі каталоги на ці бібліотеки, а видача книг з фундаментальної бібліотеки учням була можливою лише за наявності рекомендації та особистої відповідальності викладача [11].

Уся література, яка надходила до фундаментальної бібліотеки Училища, відображалася в систематичному каталозі, що мав такі розділи: I. Богослов'я. Книги духовно-морального змісту. II. Філософія, психологія, педагогіка, гігієна. III. Словесність і мовознавство. IV. Історія та бібліографія. V. Математика, механіка, космографія, метеорологія, хімія, технологія, товарознавство. VI. Природознавство. Географія. VII. Книги юридичного та економічного змісту. Комерційні науки. VIII. Мистецтво. IX. Періодичні, довідкові та інші видання [12].

Видача літератури з учнівської бібліотеки ККУ для учнів 1–5 класів проводилася щодня, після закінчення уроків. На руки видавалося по одній книзі, але учням старших класів видавали й більше – для підготовки до написання творів. Крім цього можна було отримати в бібліотеці додатково ще одну книгу німецькою або французькою мовами. У виняткових випадках учням старших класів дозволялося брати книги з фундаментальної бібліотеки під особисту відповідальність викладача за фахом. Середнє число виданих книг за день становило 60 од. (максимум до 160 і мінімум до 15) [13].

Архівні документи дають нам можливість дізнатися прізвища перших бібліотекарів, які стояли біля витоків організації книгозбірні ККУ. Першим бібліотекарем, якого призначив Педагогічний комітет, був колезький радник, викладач історії і вихователь молодших класів Училища Іван Павлович Козловський. Через велику завантаженість від 2 серпня 1902 р. йому в помічницю направили Олену Василівну Гурковську. За дорученням Попечительської Ради ККУ І. П. Козловський у квітні 1902 р. був відряджений на Міжнародну Віденську виставку навчальних посібників і після повернення підготував доповідь-звіт про приклади зразкової організації бібліотечної справи за кордоном [14]. Другим виконуючим обов'язки завідуючого бібліотеками ККУ був Н. Н. Полехов, який передав фонд книгозбірень 30 травня 1908 р. новопризначеному бібліотекареві М. В. Синеву і його помічницю Олені Леонідівні Колупасвій. Микола Васильович Синев закінчив історико-філологічний факультет Університету св. Володимира, був прийнятий на посаду викладача російської мови й історії Училища. Він завідував бібліотеками ККУ аж до реорганізації Училища в 1920 р. [15]. Протягом тривалого періоду керівництва М. В. Синєва бібліотеками ККУ його помічниками були Всеволод Аркадійович

Верзилов (1913 р.), Ксенія Андріївна Міхневич (1915 р.), Ванда Броніслава Івна Путятицька (1917 р.), Ольга Іллівна Лунд (1917–1919 рр.) [16].

З роками в Училищі вдосконалювалася робота бібліотеки та її комплектування. Так, у 1914 р. директор Училища П. М. Кузнецкий видав розпорядження бібліотекареві М. В. Синєву керуватися затвердженими Правилами при замовленні книг для поповнення фундаментальної й учнівської книгозбірень: для бібліотек книги виписуються тільки згідно з постановою Педкомітету. В учнівську бібліотеку виписуються класичні твори як російських, так і іноземних письменників. Для придбання книг інших авторів, поза навчальною програмою, була необхідна рекомендація двох членів Педкомітету з короткою характеристикою запропонованих до замовлення книг. На всі книги, замовлені в учнівську бібліотеку, потрібно було скласти каталог із зазначенням прізвища рекомендуючої особи [17].

Крім обов'язкової літератури з навчальних предметів і загальноосвітніх книжок, за рішенням Педагогічного комітету ККУ, бібліотека комплектувалася періодичними виданнями, які були умовно класифіковані за такими видами: *російські* суспільно-політичні та літературно-наукові видання, які висвітлювали життя імперії – «Вестник Европы», «Жизнь», «Журнал для всех», «Исторический вестник», «Мир божий», «Неделя», «Нива», «Русская мысль», «Русский паломник», «Русское богатство»; *спеціальні* видання – «Вестник опытной физики», «Естествознание и география», «Землеведение», «Искусство и промышленность», «Счетоводство», «Физическое обозрение», «Фотографическое обозрение», «Церковный вестник»; *педагогічні* видання – «Вестник воспитания», «Образование», «Педагогический сборник», «Русская школа», «Техническое образование»; німецькі – 6 назв, французькі – 5 назв; *дитячі* видання – «Детское чтение», «Всходы», «Детский отдых», «Игрушечка», «Родник», «Читальня народной школы»; *газети* – «Вестник финансов», «Киевлянин», «Россия», «Сборник Узаконений», «Торгово-промышленное и экономическое обозрение» [18]. З метою вдосконалення механізму замовлення літератури для бібліотеки Училища був розроблений спеціальний бланк на ім'я директора, в якому вказувалося, що комісія викладачів пропонує придбати для фундаментальної або учнівської бібліотеки певні видання, після чого слідував перелік назв книг, їхня кількість і ціна.

Проіснувавши понад 15 років, через велике навантаження на учнів і занадто складну навчальну програму ККУ в 1915 р. було перетворене з семикласного на восьмикласний навчальний заклад з відповідними змінами в Статуті. Процес мав відбуватися протягом трьох років і завершитися на 1917/1918 навчальний рік.

Через Першу світову війну і ведення бойових дій на європейській території Російської імперії, на вимогу командування Південно-західного

фронту майже всі навчальні заклади Києва евакуюювалися вглиб країни. Адміністрація ККУ одержала вказівку евакуюватися до Ростова-на-Дону. У найкоротший термін (7 днів) Училище мало відправити туди все необхідне для нормального навчального процесу устаткування та бібліотеку. Уже в жовтні 1915 р. все майно Училища та його канцелярія розмістилися в приміщенні Торговельної школи м. Ростова-на-Дону, по вул. Романівській, 100. А вже у вересні 1916 р. так і не розпаковане майно ККУ було відправлено назад, до Києва.

Відомостей про передачу бібліотеки ККУ до НБУВ в архівних документах досі не виявлено.

До Відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій фонд бібліотеки Училища (близько 700 од. зб.) надійшов з Відділу обмінно-резервних фондів НБУВ разом з іншими книгозбірнями різних установ та закладів м. Києва. Отож єдиним визначальним чинником для реконструкції розпошеного фонду бібліотеки ККУ стали провінієнції, що відрізняли фонд Училища від інших книжкових комплексів.

Переглядаючи прийняті з Відділу обмінно-резервних фондів видання *de visu*, ми відмітили зовнішні ознаки приналежності частини з них до однієї книгозбірні, а саме до бібліотеки Київського комерційного училища. Книжки та періодика мали ідентичні печатки, розміром 45 мм X 25 мм, овальної форми, з написом: «Коммерческое училище / Библиотека / Киев. Купеч. Собрания». Печатка була проставлена на титульній сторінці книги. Над печаткою, від руки, вірогідніше за все бібліотекарем, чорним чорнилом було написано: «Фундам. Библ. №» (далі йшов порядковий номер запису в інвентарно-порядковій книзі). Печатка з написом: «Ученич. Библ. №.» відповідно проставлялася на літературі з учнівської бібліотеки. Прикметними були й оправи книг з бібліотеки Училища: зверху на корінці сліпим тисненням проставлявся інвентарно-порядковий номер, знизу були абрєвіатури «Ф. К. К. У.» чи «Ф. Б. К. К. У.» – фундаментальна або учнівська бібліотеки ККУ. Розстановка бібліотечного фонду Училища виконувалася за інвентарно-порядковими номерами.

У реконструйованому фонді бібліотеки ККУ найбільш цінними, на нашу думку, є такі видання: *Oettingen A. Die Moralstatistik in ihrer Bedeutung für eine Sociaethik (Erlangen, 1882)* – «Моральна статистика та її значення для соціальної статистики» Олександра Константина фон Еттингена (1827–1900), російського лютеранського теолога, статистика, професора догматичного богослов'я та богословської етики Дерпського університету; *Paulsen F. Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart (Leipzig, 1897)* – «Історія викладання від середньовіччя

до сучасності в німецьких школах та університетах» Фрідріха Паульсена (1846–1908), німецького філософа та викладача, професора філософії та педагогіки Берлінського університету; *Рейнбот П. И. Руководство коммерческих и финансовых вычислений (Санкт-Петербург, 1882)*. П. І. Рейнбот (1839–1916), професор С.-Петербурзького комерційного училища з курсу бухгалтерії та комерційних розрахунків; *Bourget P. Cosmopolis (Paris, 1894)*. Психологічний роман «Космополіс» французького письменника та критика Пауля Чарльза Джозефа Бурже (1852–1935); *Петрушевский Ф. И. Краткая европейская метрология, или описание главных мер, весов и монет в Европе ныне употребляемых (Санкт-Петербург, 1842)*. Ф. І. Петрушевський (1785–1848), російський метролог, перекладач творів Евкліда та Архімеда, статський радник, з 1834 р. – директор Інституту сліпих у Санкт-Петербурзі; *Kowalewski W. J. Die Produktivkräfte Russlands (Leipzig, 1898)*. «Продуктивні сили Росії» В. І. Ковалевського (1844–1934), російського державного діяча, вченого, підприємця, автора численних перекладів творів з сільськогосподарської тематики, голови Російського Технічного товариства; *Янжул И. И Торговые музеи, экспортные союзы и склады товарных образцов (Москва, 1897)*. І. І. Янжул (1846–1914), російський економіст та статистик, педагог, діяч народної освіти, один з перших у Росії фабричних експертів, професор Московського університету, академік Петербурзької академії наук, член Російського технічного товариства.

Серед **періодичних видань** інтерес становлять: *«Revue des Deux Mondes» (Paris)*. «Огляд двох світів», ліберальний французький двотижневий журнал, видавався в Парижі від 1829 до 1944 р.; *«Вестник Европы» (Москва)*, періодичний журнал, видавався в 1802–1830 рр., разом із статтями про літературу та мистецтво висвітлював питання внутрішньої та зовнішньої політики Росії, історії та політичного життя зарубіжних країн; *«Образование» (Санкт-Петербург)*, періодичне видання, педагогічний журнал для вчителів, батьків, наставниць та вихователів, виходив з кінця ХІХ до початку ХХ ст.; *«Мир Божий» (Санкт-Петербург)*, російський щомісячний літературний та науково-популярний журнал для самоосвіти, який виходив у 1892–1906 рр.; *«Русское богатство» (Санкт-Петербург)*, щомісячний літературний та науковий журнал, виходив у 1876–1918 рр. Усі згадані періодичні видання представлені у фонді неповними комплектами за 1902–1913 рр.

Необхідно відзначити, що на багатьох книгах бібліотеки ККУ, крім власної печатки Училища, було проставлено ще дві печатки – Київського кооперативного інституту ім. М. І. Тугана-Барановського та Київського кооперативного інституту ім. В. Я. Чубаря. Перша печатка проставлена на титульному аркуші видання, у верхньому правому куті, овальної

форми, розмір 45 мм X 20 мм, з написом у стовпчик «Бібліотека / Укр. Кооп. Інституту / нижче під написом – номер № (інвентарно-порядковий) / Ім. М. І. Туган-Барановського». Друга печатка також проставлена на титульній сторінці, овальної форми, розмір 50 мм X 25 мм, з написом у стовпчик «Київський кооперативний / Бібліотека / Інститут ім. В. Я. Чубаря». Це свідчить про те, що бібліотека Першого Київського комерційного училища послідовно ставала власністю двох інститутів.

Кооперативний інститут ім. М. І. Туган-Барановського був організований 1 січня 1920 р. зусиллями та коштом українських кооперативних установ. Наприкінці того ж року його реорганізували в кооперативний факультет Київського інституту народного господарства (КІНГ). Факультет проіснував півтора роки і в 1922 р. став кооперативним технікумом. За якістю освіти Технікум займав перше місце серед інших технікумів соціально-економічного профілю. Технікум займав приміщення колишньої Київської комерційної школи (Першого Київського комерційного училища), яке за допомогою кооперативних організацій та установ було досконально відремонтовано. Разом з будинком Технікум отримав майно та бібліотеку комерційного училища [19].

На 1 жовтня 1924 р. книгозбірня кооперативного технікуму налічувала 17733 од. зб. В квітні того ж року їй було передано у тимчасове користування книгозбірню Київської філії ВУКООПСІЛКИ в кількості 40450 од. зб. Та ще від Київської трудшколи № 13 (колишня комерційна школа) – 3888 од. зб., і декілька книгозбірень колишніх центральних кооперативних організацій: КООПЕРУЦЕНТРУ, Книгоспілки, Губсоюзу, Страхо-союзу, Кооператшколи, Союзбанку та деяких інших, загалом – 62071 од. зб. Об'єднаною книгозбірнею користувалися студенти кооперативного технікуму, учні кооперативної профшколи та співробітники київських кооперативних установ. Читальна зала була відкрита майже весь день: з 9 год. ранку до 14 год., та з 16 год. до 21 год. Видача книжок додому здійснювалася від 16 до 21 год. Книгозбірню та читальну залу обслуговували 7 співробітників, разом із завідуючим бібліотекою М. Т. Хохлом [20]. Фонд книгозбірні Технікуму й надалі поповнювався літературою з реорганізованих фахових установ, і в 1925 р. бібліотека налічувала понад 70 тис. од. зб. [21].

У вересні 1926 р. за Постановою Раднаркому Київський кооперативний технікум було реорганізовано в Київський кооперативний інститут ім. В. Я. Чубаря. За короткий час кооперативний інститут виріс у дійовий центр кооперативної освіти в Україні, залучивши до своєї роботи кращі лекторські сили та здійснивши реорганізацію численних навчально-допоміжних установ [22].

На 1929 р. книгозбірня кооперативного інституту ім. В. Я. Чубаря налічувала до 80 тис. од. зб. Вона була організована шляхом об'єднання

бібліотеки безпосередньо кооперативного технікуму (до 20 тис. од. зб.) та інших кооперативних установ: колишніх Дніпрсоюзу, Централу – 45 тис. од. зб., колишньої Першої комерційної школи – до 5 тис. од. зб., а також шляхом придбання колишнім технікумом різних дрібних книгозбірень – до 10 тис. од. зб. [23].

Представлений у публікації матеріал розкриває історію створення Київського Першого комерційного училища та його книгозбірні і може зацікавити всіх, хто досліджує історію освіти України.

Список використаних джерел

1. Кузнецкий П. Н. Первое коммерческое училище, основанное Киевским купеческим обществом и деятельность Попечительного Совета (1888–1913 гг.) / П. Н. Кузнецкий. – Киев-Демиевка : Тип. 1-й Киевской фулярно-переплетной и печатной артели, 1913. – 35 с.
2. Державний архів міста Києва (Держархів м. Києва), ф. 94 «Київське перше комерційне училище», оп. 2, спр. 359, арк. 2.
3. Там само, оп. 1, спр. 2712, арк. 16.
4. Там само, оп. 2, спр. 359, арк. 6.
5. Там само, оп. 1, спр. 2401, арк. 1, 2, 14, 16–18, 24, 26, 27.
6. Там само, спр. 2580, арк. 2, 4, 5, 7, 10–21.
7. Там само, спр. 2485, арк. 12.
8. Там само, спр. 2712, арк. 158.
9. Отчет о состоянии учебно-воспитательной части Киевского 1-го коммерческого училища за 1912–1913 учебный год. – К. : Тип. Р. К. Лубковского, 1913. – 71 с.
10. Держархів м. Києва, ф. 94, оп. 1, спр. 3438, арк. 3.
11. Там само, спр. 2725, арк. 1.
12. Там само, оп. 2, спр. 362, арк. 52, 54, 62, 64, 69, 71, 73.
13. Там само, оп. 4, спр. 7, арк. 123.
14. Там само, оп. 1, спр. 2712, арк. 8, 13, 119.
15. Там само, спр. 3006, арк. 1.
16. Там само, оп. 3, спр. 176, арк. 2.
17. Там само, оп. 1, спр. 2725, арк. 5.
18. Там само, спр. 2401, арк. 10–11.
19. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 4, спр. 569, арк. 15.
20. Там само, оп. 3, спр. 305, арк. 41.
21. Інститут рукопису НБУВ, ф. 50, спр. 26, арк. 43.
22. Там само, ф. 50, спр. 490, арк. 1.
23. ЦДАВО, ф. 166, оп. 6, спр. 5704, арк. 167.

References

1. Kuznetckii, P. N. (1913). *Pervoe kommercheskoe uchilishche, osnovannoe Kievskim kupecheskim obshchestvom i deiatelnost Popechitel'nogo Soveta (1888–1913 gg.)* [The First Commercial College founded by Kyiv Merchant Society and the activity of Solicitous Council (1888–1913)]. Kyiv, Demyivka: Tipografiia 1-i Kievskoi futliarno-perepletnoi i pechatnoi arteli. [In Russian].
2. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 2, Unit 359, Folio 2. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2712, Folio 16. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 2, Unit 359, Folio 6. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2401, Folios 1, 2, 14, 16–18, 24, 26, 27. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2580, Folios 2, 4, 5, 7, 10–21. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2485, Folio 12. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2712, Folio 158. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. *Otchet o sostoianii uchebno-vospitatelnoi chasti Kievskogo 1-go kommercheskogo uchilishcha za 1912–1913 uchebnyi god* [Report on the state of the educational unit of The First Kyiv Commercial College for 1912–1913 academic year]. (1913). Kyiv: Tipografiia R. K. Lubkovskogo. [In Russian].
10. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 3438, Folio 3. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
11. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2725, Folio 1. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
12. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 2, Unit 362, Folios 52, 54, 62, 64, 69, 71, 73. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 4, Unit 7, Folio 123. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

14. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2712, Folios 8, 13, 119. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

15. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 3006, Folio 1. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

16. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 3, Unit 176, Folio 2. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

17. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2725, Folio 5. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

18. Fond 94. Kyivske pershe komertsiiine uchylyshche [The First Kyiv Commercial College], Inventory 1, Unit 2401, Folios 10–11. State Archive of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

19. Fond 166, Inventory 4, Unit 569, Folio 15. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

20. Fond 166, Inventory 3, Unit 305, Folio 41. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

21. Fond 50, Unit 26, Folio 43. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

22. Fond 50, Unit 490, Folio 1. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

23. Fond 166, Inventory 6, Unit 5704, Folio 167. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Z. Afanasieva

The First Kyiv Commercial College and its library: foundation history and further destiny of the book depositary (1896–1934).

The publication covers the First Kyiv Commercial College library, the fonds of which are now kept in the Department of librarian gatherings and historical collections of V. Vernadsky National Library of Ukraine. The author analyzes the college foundation history, traces the connection of the disciplines with the composition and content of the fond of the library, which had two divisions: fundamental and educational. Illustrated are the principles of the book fond organization and acquisition, distinguished are some of the most significant editions, which are a bibliographic rarity. Traced in the article is the further destiny of the College library. That is shown through the provenances of its books, which indicate that after the revolution they belonged to two higher educational institutions – M. I. Tuhon-Baranovsky Kyiv Cooperative Institute and later – Kyiv V. Ya. Chubar Cooperative Institute.

Key words: the First Kyiv Commercial College, fundamental library, book fonds of V. Vernadsky National Library of Ukraine.

З. Б. Афанасьева

Киевское Первое коммерческое училище и его библиотека: история создания и дальнейшая судьба книгохранилища (1896–1934).

Публикация посвящена библиотеке Киевского Первого коммерческого училища, фонды которой хранятся в Отделе библиотечных собраний и исторических коллекций Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. Проанализирована история создания училища, прослежена связь между преподаваемыми дисциплинами и составом и содержанием фонда библиотеки, которая имела два подразделения – фундаментальное и учебное. Освещены принципы организации и комплектования книжного фонда, выделены некоторые наиболее значительные издания, составляющие библиографическую редкость. Прослежена дальнейшая судьба училищного книгохранилища, провененции которого указывают на его принадлежность после революции двум высшим учебным заведениям – Киевскому кооперативному институту им. Н. И. Тугана-Барановского и позже Киевскому кооперативному институту им. В. Я. Чубаря.

Ключевые слова: Киевское Первое коммерческое училище, фундаментальная библиотека, книжные фонды Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.